

СТО ГОДИНА МЛАДЕ БОСНЕ

Владимир Кеџмановић

АНДРИЋЕВ ГРАД И ВИЈЕЋНИЦА ФРАЊЕ ЈОСИПА

Да ће Срби у Андрићграду славити Гаврила Принципа – то је логично и неспорно. Да ће Бошњаци, у Сарајеву, славити Франца Фердинанда, чињеница је коју многи покушавају да релативизују.

На Видовдан 2014, у Вишеграду, Срби са обе стране Дрине обележавају стогодишњицу Сарајевског атентата. Том приликом се свечано отвара Андрићград, који је Емир Кустурица саградио у част великог пијца, младобосанца и атентатора Гаврила Принципа. Иво Андрић, који је у Вишеграду одрастао, овај град је овековечио у роману „На Дрини ћуприја”, јединственом делу чији је главни јунак мост. У Сарајеву, у ком је атентат извршен и у ком су Гаврило Принцип и Иво Андрић као ђаци ковали младобосанске завере, стогодишњица ће бити обележена у Вијећници коју је саградио аустроугарски окупатор и из које је престолонаследник Франц Фердинанд кренуо у своју последњу, кратку возњу, прекинуту хиџмама из пиштоља српског, јужнословенског и словенског хероја.

Да ће Срби у Андрићграду славити Гаврила Принципа – то је логично и неспорно.

Да ће Бошњаци, у Сарајеву, славити Франца Фердинанда, чињеница је коју многи покушавају да релативизују јер им се, упркос србофобији која се у том граду гаји и које се тамо мало ко стиди, ипак, некако, чини неприличном.

Слажем се да је неприлична, али је релативизовати није могуће јер је, уз то, и непобитна. Прослава која се организује у Вијећници Фрање Јосипа, уз звуке химне давно упокојене Аустроугарске које ће изводити Бечка филхармонија, не може бити прослава помирења каквом организатори покушавају да је представе. Јер за гест помирења, па макар и накарадан, било би неопходно да се, уз аустроугарску химну, интонује и химна Србије против које је Аустроугарска водила рат и над чијим цивилним становништвом је извршила оно што се данашњим језиком назива геноцид.

Дневнополитичке импликације две супротстављене прославе јасне су да јасније не могу бити: Срби и Бошњаци ће двадесет деветог јуна бити још даљи него што су били двадесет и седмог, а могућност налажења консензуса на ком би се заснивали односи Републике Српске са ентитетом у ком већину чине Бошњаци биће још мање изгледна.

Доследно босанском парадоксу, за даље хлађење односа ће бити одговорна бошњачка власт, која тврди да јој је до нормализације тих односа стало више него српској, која отворено каже да не би имала ништа против коначног разлаза.

Онај ко тврди да је ова теза тенденциозна и нетачна, мораће да докаже како су Србима ближи Франц Јозеф и Франц Фердинанд, него Бошњацима Мухамед Мехмедбашић, Мустафа Голубић, Ђулага Буковац, Ризван Сефо... Принципови саборци којим Кустурица, као и Принципу, у Андрићграду одаје пошту.

Манифестација која се, у славу Младе Босне, одржава у граду у који је нобеловац Иво Андрић, са обала нејаке сарајевске Миљацке, на обале хировите Дрине, и из стварности сопствене младости проведене крај Ђумурије, Чобаније и сличних сарајевских мостића, у измаштани свет романа о Мехмед-пашиној монументалној ћуприји, изместио причу о зрењу младобосанске идеје – у смислу уметничке симболике представља пун погодак.

Као што бечко свирцање окупаторске химне у сарајевској Вијећници представља школски пример комбинације неоколонијалног кича и мржње према Србима која иде дотле да је субјект мржње спреман да повлађујући том осећању поништи сам себе. У Сарајеву, наима, које није етнички очишћено само од Срба него и од већине Хрвата, међу којима би се понеки, евентуално, са аустроугарском химном могао идентификовати – на прсте је могуће избројати људе којима та свирка нешто значи. И због тога сарајевски начин обележавања стогодишњице представља кич.

Истовремено, међутим, у Сарајеву је на прсте могуће набројати људе који су против тог кича спремни да се побуне. А разлог за изостанак побуне је мржње према Србима, због које је једна средина спремна да се одрекне најсветлијих страница сопствене историје. Као један од позитивних примера које је могуће избројати на прсте се, неочекивано, или само привидно неочекивано, испоставио вишеструки босански и бошњачки академик Мухамед Туњо Филиповић, човек познат по изјави да је младобосанац Иво Андрић Босни нанео више штете него све окупаторске војске заједно!?

Сада академик тврди супротно, указујући на поменуто србофобију која Бошњаке одваја од сопствених корена и претвара у непријатеље сопствене прошлости. Оне који познају досадашњу делатност поменутог академика искуство учи да ће колико сутра изјавити нешто супротно

оном што тврди данас. И ту долазимо до питања дугорочнијег и дубљег од дневнополитичког. И на то питање је одговор много теже дати.

А питање гласи: за шта ће се, у условима у којима стасавају, определити неки нови Мехмедбашини, Сефе, Голубини и Буковци?

Против могућности да се определе за младобосанске идеје свим силама раде они који их васпитавају.

Да се определе за идеју робовања колонизатору надахнуту шуцкорском мржњом према својој словенској браћи?

За такво опредељење нису потребне ни храброст ни памет, будући да шуцкорске идеје представљају камен темељац савремене бошњачке политике. А наследници поменутих храбрих људи нипошто неће моћи бити ни глупаци ни кукавице.

Нажалост, као најизгледнија могућност се чини да ће се определити за идеологију и методе сличне онима за које се залаже једна организација са иницијалима А. К, а није у питању фан клуб шахисте Анатолија Карпова. И за које се залагао човек са иницијалима О. Б. Л., а није реч о Омер-бегу Лагумџији.

Ако ствари крену тим током, највише ће страдати бошњачки народ. А највећи кривац ће бити данашња бошњачка елита, која, док читате овај текст, вероватно, уз звуке бечке филхармоније, у сарајевској Вијећници стење од досаде.

(Објављено у „Политици” 28. 6. 2014)

Ранко Пивљанин

ЗАКЛЕТВА НА ЖЕРАЈИЋЕВОМ ГРОБУ

БЕОГРАД „Да је којим случајем био Видовдана 1914. закочио полуајтомски ишић у руци малолетног Гаврила Принципа на раскрићу двеју сарајевских улица крај Миљацке, можда би и свјетска историја кренула другим путем.

Опет, већ читав век, а нарочито сада о стогодишњици обележавања почетка Великог рата, ломе се копља око дилеме да ли су пуцњи у аустроугарског престолонаследника и његову трудну жену били окидач те највеће ратне катастрофе у дотадашњој светској историји или су само послужили као одличан изговор за нешто што је било неизбежно.

Десило се шта се десило и дух Гаврила Принципа опет лебди над Балканом са различитим префиксима испред његовог имена: за једне је терориста и великосрбин, за друге херој и борац за ослобођење словенских народа испод аустроугарске чизме.

А ко је, заправо, био овај младић и да ли је „Млада Босна”, којој је припадао са својим истомишљеницима, била тако моћна тајна организација или тек скуп романтичних младих анархиста опседнутих идејом свесловенског јединства? Сам појам „Млада Босна” први је употребио Петар Кочић 1907. године у чланку у листу „Отаџбина”, а три године касније у Просвјетиним „Алманаху” и Владимир Гаћиновић, идеолог ове организације која је, осим Срба, окупљала и Муслимане и Хрвате.

С обзиром на то да је тим младим људима било немогуће да се слободно политички изражавају и остварују, они су се удруживали у тајне организације са циљем да се боре против аустроугарских власти које су спроводиле сваковрсно насиље над народима у анектираној Босни и Херцеговини.

„Старија генерација хтела је да добије слободу од Аустрије легалним путем, а ми нисмо веровали у такву врсту слободе”, изјавио је једном приликом Гаврило Принцип.

Историчар Владимир Дедијер, који се до танчина бавио „Младом Босном”, тврдио је да то „није била јединствена, централизована и оформљена организација с писаним програмом”, већ да су „младобосанци били део спонтаног револуционарног покрета међу јужнословенском омладином, како у границама Аустроугарске, тако и у Србији, Црној Гори, па чак и међу јужнословенским исељеницима у Америци. Ове разноврдне групе уједињавао је заједнички циљ: револуционарно уништење

Хабзбуршке монархије. Младобосанци се не би могли окарактерисати као искључиви националисти. Они најодлучнији међу њима тежили су не само уништењу туђинског јарма него и уклањању конзервативизма и примитивизма у друштву”, сматрао је Дедијер.

Никад до краја није разјашњена веза „Младе Босне” са контроверзном тајном организацијом официра српске краљеве војске „Уједињење или смрт”, познатијом као „Црна рука”, која је наводно подржала и инструкисала ове младиће у њиховој намери да убију престолонаследника. Аутор недавно објављене књиге „Млада Босна” проф. др Радослав Гађиновић, иначе потомак младобосанца Владимира Гађиновића, тврди у једном интервјуу да је идеја о атентату никла искључиво у напаћеним грудима младића из Босне и Херцеговине који више нису могли да поднесе насиље моћне Монархије. „Један од чланова ’Младе Босне’, Богдан Жерајић покушао је атентат на генерала Маријана Варешанина (аустроугарског земаљског поглавара у Босни, о. а.) 2. јуна 1910. године када организација ’Уједињење или смрт’ није ни постојала... После хапшења, Принцип је у свом исказу рекао да се још 1912. године закleo на Жерајићевом гробу да ће га осветити. Када је први пут посетио Србију, понео је са собом ’прегршт слободне српске земље’ и положио је на Жерајићев гроб”, наводи др Гађиновић.

Осим тога, Принцип је у истрази и пред судом изјавио „Мене нико није наговорио на ово дјело, нити сам с ким био у договору... Што се нама хоће сугерисати да је неко био иницијатор, то није истина. У нама је никла та идеја, те смо извршили атентат”. Гаврило Принцип ће гроб Жерајића (који је неуспешно испалио пет метака у Варешанина, а шестим је пресудио себи) походити и ноћ уочи Видовданског атентата. На гроб је положио цвеће, поседео неко време и можемо само слутити о чему је размишљао још непунолетни младић кад се вратио у своју собу у Улици Опркањ, где је остао будан до јутра читајући рад руског теоретичара анархизма Петра Алексејевича Кропоткина. Вероватно је те ноћи доживљавао врхунац „узаврелог борбеног надахнућа”, како су његово психичко стање описивали пријатељи с којима се дружио непосредно пред судбоносни догађај, поистовећујући се са Ничевим стиховима које је често цитирао:

„Ја знам одакле сам, незасит као пламен
Жарим и изгоревам самог себе
Све што год обухватим засветли
Све што иза себе оставим угљенисано је
Пламен сам био и остао...”

А можда су и неке драге слутње мучиле овог сина сеоског поштарара из Обљаја код Босанског Грахова, ког у необјављеном рукопису „Не дам ја Гаврила” овако портретише Шевко Кадрић „На дан атентата у Сараје-

ву Гаврилу Принципу је недостајало 20 дана до пунољетства, најмање 10 килограма до ухрањености, једна излијечена туберкулоза, једна књижица и диплома гимназијалца, кров над главом и стална адреса, било какав посао од ког се могло живјети и двије неузвраћене љубави. Са неузвраћеном љубави народа, ком се нудио као жртва, би се и могло живјети, али неузвраћена љубав Наде Н. му је сваку мисао у глави каменила а откуцаје срца у грудима у лупу претварала!”

ХАПШЕН И АНДРИЋ

Најпознатији припадници „Младе Босне” били су Гаврило Принцип, Владимир Гаџиновић, Недељко Чабриновић, Данило Илић, Мухамед Мехмедбашић, Иво Крањчевић, Богдан Жерајић, Мустафа Голубић, Јово Варагић, Боривоје Јевтић, Матеј Ђукић, Трифко Грабеж, Ђулага Буковац, Милош Видаковић, Ибро Фазлиновић, Лазар Ђукић, Драго Радовић..., а младобосанац је био и књижевник Иво Андрић, који није непосредно био умешан у припрему атентата, али је после њега хапшен. Повод је, по свој прилици, била његова песма објављена у часопису „Вихор” под насловом „Прва прољетна пјесма” који ће касније сам Андрић променити у „Кад ће доћи Краљеве војске” по стиху који се понавља у строфама и који је био проблематичан за аустроугарске власти – оне су у њему препознале српског владара и његову војску.

УЧИЛИ ДА ПУЦАЈУ НА ТОПЧИДЕРУ

Младобосанци су до оружја за атентат дошли преко извесног Милана Цигановића, пореског службеника и комите који их је повезао с мајором Војином Танкосићем, командантом четничких одреда из балканских ратова. Заправо, са Танкосићем ће се сусрести сам Трифко Грабеж, Чабриновић је био заузет, а Принцип је одбио да иде јер је био љут на мајора који га није хтео примити у добровољце, сматрајући да је исувише физички слаб. Цигановић их је у Топчидерској шуми обучавао пуцању и бацању ручних бомби и испоставило се, по потоњим сведочењима Трифка Грабежа, да се у обуци најбоље показао управо Принцип! Дан пре одласка у Босну, 27. маја, Цигановић ће у кафани „Златна моруна” на Зеленом венцу атентаторима дати четири пиштоља са исто толико резервних шаржера, шест ручних бомби, одређену суму новца и бочице са цијанкалијем.

Бранко Пејовић

ПОЋОРЕКОВА НАЈАВА РАТА ГОДИНУ ДАНА ПРЕ ИЗВРШЕЊА САРАЈЕВСКОГ АТЕНТАТА

Историјчарима недовољно познато писмо из 1913. године, које говори о правим узроцима избијања Првог светског рата, обелодањено у Андрићевом институту у Вишеграду.

Вишеград – Документ из 1913. године, вредан прилог истини о узроцима Првог светског рата, обелодањен је јуче под ознаком „ексклузивно” у Андрићевом институту који је ум и душа Андрићграда Емира Кустурице.

Реч је о писму Оскара Поћорекa, тадашњег гувернера БиХ, упућеног аустроугарском министру Леону Билинском у Беч 13 месеци пре Сарајевског атентата. То је историјски факт недовољно познат историчарима, важан као одговор западним покушајима ревизије тумачења узрока тог рата и приписивања кривице Србији.

„Морамо као свој главни задатак видети у томе да се за неколико година систематски спремамо за један неминован велики рат који ће бити вођен у до крајности тешким приликама...”, писао је, уз остало, 28. маја 1913. године, у том писму Поћорек министру Билинском, алудирајући на односе са Србијом.

„Била би кобна заблуда ако би се веровало да бисмо - чак и по цену највеће предусретљивости у области спољашње и унутрашње политике – могли постићи да од Србије начинимо поуздана пријатеља. Ако се садашњи положај не искористи за то, да се Србија начини безбавном на тај начин што би се сјединила с монархијом бар у облику једне трговинске, царинске и војне конвенције, мора се безусловно рачунати с тим да ће се та држава у сваком будућем рату борити као отворен и огорчен противник на страних наших осталих непријатеља”, наводи Поћорек, па наставља да српско сеоско становништво у БиХ треба да одрже у „летаргичном стању”, док се с „безобзирном строгаошћу” ваља односити према српској интелигенцији и полуинтелигенцији.

„Највиши принцип мора бити и остати да се у читавој земљи, уопште и у скупштини, влада с Хрватима и Муслиманима, а српска опозиција да се прими као нешто што се не може избећи.”

Уз низ других размишљања Поћорек те 1913. године износи и став да је „најнужније успостављање нормалнога стања у Хрватској, јер ако

би Загреб почео нагињати Београду, уместо да послужи као противтежа за Београд, опасност би била еминентна...”

Ово писмо су, у име међународног научног одбора за обележавање стогодишњице Првог светског рата при Одељењу за историју Андрићевог института, јуче представили Емир Кустурица, директор института, те чланови одбора др Мирослав Перишић, директор Архива Србије и др Мирослав Јовановић, професор београдског Филозофског факултета. Овај документ објављен је у првом броју „Историјских свезака”, најновијем издању Андрићевог института.

– Пракса објављивања таквих историјских факата – казао је Емир Кустурица – биће овде настављена. – Тиме треба да слику света, која се ствара углавном из пропагандистичких центара и у таблоидима, колико је могуће поправимо. И то оним што је, како историчари воле да кажу, примарни податак, односно документ. Предмет првих свезака је писмо везано за услове који су довели до Првог светског рата, а који су у новије време подстакнути поновним покушајима ревизије историје, из истог центра као и пре шездесетак година. Ово ће бити наши одговори на покушаје да се наша историја олако везује за све оно што ми нисмо – напоменуо је Кустурица.

Др Мирослав Перишић истакао је да се препис тог Поћорекског писма, чији су садржај ревизионисти до сада прећуткивали у расправама о кривици за Први светски рат, сада налази у Архиву Србије.

– Оно спада у примарне историјске изворе за изучавање предисторије Првог светског рата. Открива, тачно 13 месеци пре Сарајевског атентата, не само намере ратних кругова Беча да се поведе рат против Србије, већ и низ других ставова који говоре о томе како су ти кругови гледали на Србе, Муслимане и Хрвате у БиХ, те на њихове међусобне односе. Ово писмо није било у истраживачком домету историчара, будући да је у Другом светском рату, у великој пљачки српских архива од нациста, однето из Архива Србије у Беч. Раније, 1928. године објављено је у листу „Вечерња пошта” у Сарајеву, па 1929. и 1931. два пута у београдској „Политици”. Траг о судбини тог документа поново се појављује непосредно после Другог светског рата у попису српских архивалија које су за време тог рата опљачкане и однете у Беч. Ипак, најновија истраживања показала су да се у Архиву Србије налази препис овог писма из 1930. године – навео је Перишић.

По речима др Мирослава Јовановића, сведоци смо појаве књига које крајње релативизују досадашња тумачења Првог светског рата, стављајући у центар тих нових тумачења Србију, а иза ње и Русију, као главне узрочнике његовог избијања. Али овакви документи те ревизионисте демантују. – Из три разлога Аустроугарска је хтела у рат против Србије: да поврати свој нарушени статус велике силе, да себе докаже као савезника Немачкој, те да реши питање јужнословенских народа у тој монар-

хији зашта је Србију доживљавала као реметилачки фактор – казао је Јовановић.

Завршни коментар дао је Емир Кустурица, рекавши да ниједан атентат као сарајевски није изазвао толике буке и кривотворења, касније и злоупотреба које се нису тицале само акта убиства, него је то претворено у пројекат погрома против нашег народа. – Утолико је врло тешко пристати на идеју да, кад се буде обележавала година тог рата, ми, у ствари, пристанемо да заборавимо на њега. Живимо време у коме нису само покушаји да се историја ревидује, него и заборави, што је степен горе од ревизије. Гаврило Принцип је убио Фердинанда у окупираном Сарајеву, дакле на свом кућном прагу, а не у Бечу, нити у неком од Фердинандових одмаралишта. Појава „Младе Босне” као реакција на тај нови свет који стиже однекле била је, заправо, законита. Данас је пажња јавности углавном на колосеку пропаганде и организованог заборављања, у коме сада учествују и они који су славили победу у Првом светском рату – истакао је Кустурица.